

משה חיים פלח

בענין קידושין מפקעי זיקה

ליבוס אלף דהשחא אין עולה ליבוס, ליכא הך דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה.

אולם הנה צפרק החולץ (מד 6) פרכי' גבי ז' יצמות הבאות מבית אחד ונייבס לחדא ונחלוץ לחדא ומשני אמר קרא אס לא יחפוך הא חפץ ייבס כל העולה ליבוס עולה לחליצה כל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה, ויעוין צריטצ"א סם דתמה דמאי פרכיין כלל מעיקרא והא הך טעמא פשוט בכל דוכתא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה וז"ל ואם תאמר ומעיקרא היכי לא ידעי האי טעמא שהוא פשוט בכל התלמוד, ותירך וז"ל ויש לומר דקא סלקא דעתין דהא כבר עלתה לייבוס בשעת נפילה שאילו רצה לכנסה היה רשאי וכיון שכן עולה לחליצה קרינן זיה, והשתא מפרקינן דבעי שתהא עולה לייבוס בשעת חליצה ממש עכ"ל, ומבאר מדברי הריטב"א דאכן ס"ד דהך דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה היינו דוקא היכא דאין עולה ליבוס בשעת נפילה [ולכאורה הוא כדברי המאירי הכא] אך מסקינן לא כן, ולפ"ז הדק"ל, אמאי נבעשית ערוה אחר נפילה ליכא דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה.

[אך מעשם דברי הגמ' לכאורה ליכא סתירה לדברי המאירי, דיש לומר דשאני ז' יצמות הבאות מבית אחד, דכיון דמעיקרא דינא דרק אחת מתייצמת, ל"ש לדון דבשעת נפילה שתייהן עולות ליבוס, דהרי ע"כ רק אחת מהן עולה ליבוס, ולהכי כל דנתייצמה אחת חשיב דחברתה לא עלתה ליבוס משעת נפילה, ואף דאילו היה חפץ היה מייבס אותה במקום חברתה, ואף דאין לא קי"ל כר"ל דע"י ייבוס האחת הופקעו הארות מעיקר הנפילה [וכדמשמע בירושלמי (פ"א ה"ב) אליבא דר"ל] מ"מ כיון דמעיקרא דינא דרק

שומרת יבס שקדש אחיו את אחותה משום ר' יהודה בן צתירה אמרו אומרים לו המתן עד שיעשה אחיך מעשה, ומבאר דאף דהשתא נעשית היבמה אחות אשתו מ"מ לא פקעה זיקתה ואכתי אסורה לו מדין אחות זקוקה, וכמו כן תנן בסיפא דאס מת אחיו מוציא את אשתו בגט ואת אשת אחיו בחליצה, וחזינן דלא פקעה זיקתה אף לענין דטעונה חליצה הימנו, ועמדו הראשונים אמאי לא פקעה זיקתה מכה דין ערוה דאחות אשה.

ובפרק בית שמאי (קט"ו) תנן ומייתי לה לעיל בסמוך שני אחין נשואין לשתי אחיות גדולה וקטנה מת בעלה של גדולה רבי אליעזר אומר מלמדין את הקטנה שתמאן בזרען גמליאל אומר אס מיאנה מיאנה ואס לאו תמתין עד שתגדיל ותצא הלזו משום אחות אשה, ובגמ' מוכחינן מהא דקסבר רבן גמליאל אין זיקה, וביארו התוס' והראשונים דהך דינא דקידושין לא מפקעי זיקה תלי בצלוגתא דיש זיקה, ולמ"ד אין זיקה קידושין מפקעי זיקה.

והדברים נריכיס ביאור בתרתי, חדא דהא כל העולה ליבוס עולה לחליצה וכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה, וכיון דהשתא נעשית ערוה דאחות אשה הרי אין עולה ליבוס ואמאי לא פקעה זיקתה וטעונה חליצה [ולהנך ראשונים דהך דינא אינו אלף מדרבנן ניחא אך אי הוי מדאורייתא קשה] ועוד ז"ב דאמאי תלי בצלוגתא דיש זיקה, ומאינו צוה כמה דריכיס.

והנה צהא דלא פטרינן הכא מדינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה, מדברי המאירי משמע לכאורה דהך דינא היינו דוקא היכא דאין עולה ליבוס בשעת נפילה, אך הכא דבשעת נפילה הויא עולה

ותירנו תוס' כיוון דאיכא תקנה בגירושין לא פקעה זיקה א"כ דילפי' מקרא ד"לא תהיה" דאפילו ע"י הויה לא תהא לזר, הרי מצואר דערוה דאשת איש לא מפקעה זיקה ואינה פוטרת מחליצה.

ובתוס' רבנו פרץ (מט ב) צאמת ישב קושית התוס' גבי בעלת התנאי ע"פ הך סברא דתוס' (טו ב) אך האחרו' נקטו דלברי התוס' לא סתרי אהדדי, וביארו דשאני דברי התוס' (י ב) דמייירי צאמת איש צשעת נפילה מדצריהם לקמן (טו ב) דמייירי בנתקדשה אחר נפילה, וצביאור החילוק נאמרו כמה דרכים, וצוקה"ע (סי' ד' סק"ו) ביאר ע"ד הנ"ל, דצשעת נפילה איכא פטור ערוה, וצוה ל"מ הך סברא דיש תקנה בגירושין, וכל סברת תוס' (טו ב) היינו דוקא בערוה אחר נפילה, דליכא פטור אלא דאין עדל"מ שיצ"כ ול"ש ייצום, אך צוה כל דאיכא תקנה שפיר שייכא חליצה [ואף לאידך תי' דתוס' י"ל דגלי קרא הך סברא דיש תקנה בגירושין].

ועד"ז ביארו האחרו' דהך דינא דכל שאין עולה ליצום אין עולה לחליצה היינו דוקא בערוה צשעת נפילה, דאית צה פטור, אך בערוה אחר נפילה דליכא פטור ליכא הך דינא, ולהכי חולצת [ודברי התוס' (טו ב) גבי אשת איש, יש שצביארו דתוס' אזלי דכל הך דינא דקידושין לא מפקעי זיקה הוי מדרבנן אך מדאורייתא קידושין מפקעי זיקה, ויש שצביארו כוונתם להקשות למ"ד אין זיקה ויעוין בתוס' הרא"ש שם ואכמ"ל].

אך עדיין צריך ביאור לדרך זו אמאי תלי בפלוגתא דיש זיקה, ועוד דכבר עמדו האחרו' דצסוגיא דהערל (עט ב) משמע דק"ל דאיכא פטור ערוה אף אחר נפילה.

והנה בעיקר טעמא דקידושין לא מפקעי זיקה ולא חמרין כל שאין עולה ליצום אין עולה לחליצה, יעוין ברמב"ן דלידל לצאר יסוד הדין משום דמכח דין זיקה חשיבא כמקודשת ואיכא סברא דאינו צדין שתויא מקודשת למקודשת אבל נשואה אשתו גמורה

אחת עולה ליצום, חשיבא אידך כאין עולה ליצום משעת נפילה, אך מדברי הריטב"א משמע דצאמת חשיבא עולה ליצום צשעת נפילה, אלא דאשמועינן דהך כללא דכל שאין עולה ליצום הוי אף אחר נפילה, דצעינן דתהא עולה ליצום צשעת חליצה, ולפ"ז הדק"ל, אמאי צנעשית ערוה אחר נפילה ליכא דינא דכל שאין עולה ליצום אין עולה לחליצה].

והאחרו' דנו לצאר צוה, דיתכן דהך כללא דכל שאין עולה ליצום אין עולה לחליצה היינו דוקא היכא דאיכא פטור מיצום, אך היכא דליכא פטור מיצום אלא דלא מצי לייצום וכגון דאיכא איסור בלא דחייה, ליכא הך כללא, וכחילו"ע דעולין לחליצה אף דאין עולין ליצום מדאורייתא, וביארו רוב הראשונים דמרצינן להו מיצמתו, ועפ"ז דנו האחרו' לצאר, דחלוק דין ערוה צשעת נפילה מדין ערוה אחר נפילה, דבערוה צשעת נפילה נאמר דין פטור מיצום [וילפי' ליה מדין צרת ערוה, או מעצם קרא דעליה] משא"כ אחר בערוה אחר נפילה ליכא פטור מיצום אלא דאין עשה דוחה לא תעשה שיש צו כרת, והא הוי כחילו"ע דליכא פטור, ולהכי חולצת.

ועפ"ז דנו האחרו' ליישב סתירת התוס', דצסוגיא דבעלת התנאי (טו ב) מצואר צפשוטו דצצריהם דאף ערוה דאשת איש פוטרת מחליצה [דהא הקשו דלרבי ליתני צמתני', והרי כתבו תוס' (ט ב) דרשא ד"ולקחה" דרבי ל"ש אלא היכא דאיכא פטור חליצה דאל"כ כיון דזוקקה לחליצה אית צה זיקה קצת וקרינן צה ולקחה, ובלא"ה מדהקשו דליתני לה צמתני' והא צמתניתינן תנן דפוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היצום, ומיהו מעיקר קושייתם לרבנן ליכא הכרה כ"כ, דיי"ח דאחר תירושם דלרבנן לא פטרה צרה יתכן דה"ה דטעונה חליצה מה"ט וכדצביארו האחרו' ואכמ"ל] ואילו לקמן צסוף פירקין (טו ב) הקשו תוס' דיצמה שנתקדשה לשוק תפקע זיקתה [לשמאל דמספקא ליה דלילמא קידושין תפסי ציצמה לשוק] וא"כ היאך איצעי להו אי יש ממזר מיצמה לשוק

ומצתה יש לבאר היטב, ואולי הרמב"ן והריטב"א לטעמיהו, דהנה מדברי הרמב"ן (יא א, מט ב) נראה דלזיל דכל היכא דלא תפסי קידושין מדין ערוה ה"ה לאם נעשית ערוה אחר הקידושין פקעי קידושיה, אולם משמעות הריטב"א צפרק החולץ (מט ב) דפירש דברי רש"י שם בצופ"א, דהא דאמרין דהכל מודים בטובה דאין הולד ממזר משום דתפסי בה קידושין, היינו דוקא אם בא עליה קודם שגירשה דבכה"ג אין הולד ממזר משום ד'עדיין קידושיה עליה' [ויסוד דין ממזר הוא משום דאמי מציאת קדישות וזנות, והיכא דתפסי קידושין הויא ציאת אישות במקצת אף דאינה צדק אישות ממש, אך היכא דלא תפסי קידושין הויא ציאת קדישות וזנות גמורה ומכא זה הוי ממזר, ולהכי אף בגוונא דאילו יגרשנה לא תפסי קידושין, מ"מ כל דלא גירשה ועדיין קידושיה עליה, אין הולד ממזר].

ומצתה לדברי הריטב"א מצואר היטב, דלמ"ד יש זיקה אמרינן דגדר דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה היינו משום דזיקה כקידושין, וא"כ צנעשית ערוה אחר נפילה, כשם דקידושין לא פקעי מכח דין ערוה אחר דחילי, הוא הדין זיקה לא פקעה, ולהכי אכתי טעונה חליצה, משא"כ למ"ד אין זיקה, דלדידיה י"ל דל"ש לדון דגדר דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה הוי משום דזיקה כקידושין, ולהכי לדידיה אף צנעשית ערוה אחר נפילה איכא הך פטורה.

היא והיאך תכנס הלזו ותוליאנה מידו, ועוד ציאר דלמ"ד יש זיקה מקצת קנין שיש לו בה מן התורה פוגם עליו קידושי אחותה^ה, ולדרך זו מצואר נמי הא דתלי צפלוגתא דיש זיקה.

אולם לפ"ז הוי סברא צדין ערוה דאחות אשה דוקא, אך משמעות הריטב"א (עט ב) דהא דקידושין לא תפקעי זיקה באחות אשה והא דאיסור פלוגע דכא לר"ע לא תפקע זיקה [צנפלה לו ולצסוף נפאע] חדא הוא, וא"כ לא הוי סברא צנערה דאחות אשה דוקא, ולפ"ז שוב צ"ב חדא אמאי ליכא צוה דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה, לשיטת הריטב"א גופיה (מד ב) דאף היכא דעלתה ליבוס צשעת נפילה איכא הך דינא, ועוד דמאי תלי צפלוגתא דיש זיקה.

ויתכן לדון, דהנה בדברי הרמב"ן צ"ב^ה (כ א, ב) מצואר דנסתפק אי יסוד פטור ערוה מחליצה הוי משום דזיקה כקידושין, ולידד שם דדינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה הוי מסברא משום דזיקה כקידושין, ולהכי צחילו"ע דלא תפקעי קידושין ה"ה דאיכא זיקה יעו"ש.

והנה הרמב"ן שם דן לבאר כן אף אליבא דרב גידל אמר רב, ואף דרב סבר אין זיקה, אולם יש מקום לדון דהך סברא שייכא רק למ"ד יש זיקה, דלדידיה אמרי' דגדר דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה היינו משום דזיקה כקידושין, אך למ"ד אין זיקה ע"כ גידרא אחרינא הוא [דעיקר המנחה הוי יבוס ולהכי צמקום דל"ש יבוס ליכא דין חליצה].

^א **ודקדקו** האחרו' מלשון הרמב"ן מקצת קנין שיש לו בה מן התורה" דהוי סברא מדאורייתא, אלא דעמדו דהא שיטת הרמב"ן (כב, כה ב) דאיסור קרובות בזיקה אינו אלא מדרבנן, ויש סתי' דהיינו דוקא לענין דאיסור ציאה אך לענין תפסית קידושין מודה דיתכן דחשיבא ערוה במקצת מדאורייתא, אך אולי יתכן לדון עוד, דכל מה דכתב הרמב"ן לקמן דודאי איסור קרובות בזיקה דרבנן, כוונתו דודאי ליכא כרת, וממילא נקט דשייך צוה דעל"מ וא"כ ע"כ דצמקום יבוס אינו אלא מדרבנן [וכל ראיות הרמב"ן דהוי דרבנן אינו ראה אלא דצמקום יבוס הוי דרבנן, אך ליכא הכרח דליכא צוה איסור דאורייתא שלא צמקום יבוס] ולכאורה צוה ליכא נמי סתיירה לדי' הרמב"ן מדברי הירושלמי (פ"ג ה"ב) דפריך אמאי אחות זקוקה טעונה חליצה ומשני שאין איסור אחיות צבורות, ד"ל דלמסקנת הירושלמי כיון דל"ה איסור גמור שייך צוה דין דעל"מ ומה"ט טעונה חליצה. ומעתה י"ל דכיון דאיכא איסור דאורייתא צמקום, הרי הוא פוגם קידושי אחותה.

והא דמשמע מדצרי הריטצ"א (עט ט) ללמ"ד יש זיקה, אס נעשית ערוה אחר נפילה וצא עליה קנאה אלא דלריכה גט וחליצה כיון דהויא ציאה פסולה, ציאה"ד ע"פ המבואר דצדרי הריטצ"א (קידושין ד) 'כיון שהיא זקוקה ועומדת הרי היא כארסא וציאה שלה עושה נשואין'.

והנה לדרך זו נמצא דבאמת אחר נפילה איכא פטור מיבוס, אלא דאעפ"כ טעונה חליצה, דלית בה דינא דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה, משום דכבר חיילא בה הזיקה, וכבר עמדו דלכאורה לפ"ז מסתברא דלית בה מלות חליצה, אלא הוי דין מתיר בעלמא.

וכן צדינא דחליצה פסולה זריכה חיזור, דמבואר בגמ' דתלי בפלוגתא דיש זיקה, יתכן דמלות חליצה ליכא, והא דטעונה חיזור היינו דין מתיר דחליצה גרידא, דלמ"ד יש זיקה לאפקעה אישות הזיקה בחליצה פסולה, ולהכי זריכה חיזור להפקעת הזיקה.

ואשכחנא עוד כה"ג, דהנה התוס' והראשונים צסוגין תמיהו זהא דמבואר דקידושין לא מפקעי זיקה, דהא דפרק ארבעה אחין (כט ב) פרכי' גבי מתני' דארבעה אחין דלביית שמאי דמאמר קונה קנין גמור או דוחה דחייה גמורה דזה יעשה מאמר

ויקנה וידחה וזה יעשה מאמר ויקנה וידחה, ותמיהו תוס' והרא' דמאי פרכי' והא קידושין לא מפקעי זיקה.

והתוס' תירצו דסוגיא דהתם אזלא כמ"ד אין זיקה, והא דלכתחילה לא יתייצמו היינו משום ציטול מלות יצמין, וא"כ מצו למעבד מאמר צבת אחת ע"י שליח דליכא למיחש תו לציטול מלות יצמין.

והאחרו' תמיהו, דהתינת הא דפרכי' למ"ד מאמר קונה קנין גמור ואינה טעונה עוד חליצה, שפיר איכא למימר דכבר נתקיימה מלות יבוס במאמר ותו ליכא למיחש לציטול מלות יצמין, אך הרי התם פרכי' הכי אף למ"ד מאמר דוחה דחייה גמורה, וכיון דהתם אכתי טעונה חליצה לכאורה חזינן דאכתי לא נתקיימה מלות יצמין, וא"כ אמאי ליכא למיחש לציטול מלות יצמין.

ויש שתי' דנהי דלא נתקיימה מלות יבוס לגמרי במאמר, מ"מ אחלחל לה המצוה, ויתכן דסגי צזה דליכא תו משום ציטול מלות יצמין, ועוד תי' דיש לומר דכשם דמהני המאמר להפקיע זיקת הנרה לגמרי, ה"ה דמהני להפקיע זיקת האחין, וא"כ ל"ש כלל לדון משום ציטול מלות יצמין, דהרי הא ודאי לא אסרינן למעבד מאמר משום דמפקיע מלות יצמין

והרמב"ן (טו ב) פליג אף צזה וכתב וז"ל ועוד לפי דעתי אפילו לצ"ש קיום מצוה דיבוס ליתיה אלא צביאה ואף על גב דקני במאמר הילכך איכא למיחש שמא יתבטל צמיתת אחד מהם עכ"ל, וכבר עמדו דהתוס' והרמב"ן אזלי לשיטתייהו, דלקמן (כ ג) דמסקינן דטעמא דחיל' אין מתייצמות היינו גזירה ציאה ראשונה אטו ציאה שניה, והתוס' שם כתבו דלאו דוקא נקט ציאה שניה דהא גמר ציאה ראשונה נמי אסירא ואיכא למיגזר אטו גמר ציאה ראשונה, אך הרמב"ן (סס ובקידושין א) כתב דאף דיצמה נקנית צביאה מ"מ איכא מצוה אף בגמר ציאה ד'אף על פי שמעשה שהערה בה קנאה מ"מ איתה למצוה עד גמר ציאה דיצמה יצא עליה גמר ציאה משמע אלא שריבה הכתוב אף העררה', ואזלי לטעמייהו, דשיטת התוס' דעיקר מלות יבוס הוי הקנין, ולהכי כל דקנאה במאמר כבר נתקיימה מלות יבוס, וכמו כן אחר דקנאה בהערה תו ל"ש מלות יבוס, אך הרמב"ן סבר דעיקר מלות יבוס הויא עלם הביאה.

ועוד אזלי לטעמייהו, דהתוס' (ט ב) תמיהו אמאי לא אינטריך קרא ד"לאשה" דנעשית כאשחו לכל דבר אלא אחר שגירשה, ואמאי לא צעינן קרא להמיר ציאה שניה [ותי' דסברא הוא דלא אמר רחמנא יצא עליה לגרשה אחר ציאה ראשונה] אך הרמב"ן (יט ב) תירץ וז"ל ועוד שאם תמצא לומר יצמין הראשונים עליה וצביאה חליצה אף צביאה שניה איתה למלות יבוס עכ"ל, ומבואר מדצרי הרמב"ן דלדור"א היתה מלות יבוס אף צביאה שניה, ואף דכבר קנאה, ומשום דהמצוה בעלם הביאה, אך התוס' לטעמייהו דהמצוה הויא הקנין, ולהכי שפיטא להו דל"ש מצוה צביאה שניה אחר דקנאה.

והוא ע"ד הא דמבואר הכא בדברי הריטב"א, דאף דאיכא פטור ערוה אחר נפילה, וליכא תו מלות יבוס, ויש לומר דהוא הדין דליכא מלות חליצה, ומ"מ טעונה חליצה להפקעת הזיקה, ומשום דזיקה לא פקעה בכדי.

ונמצא ד' דרכים בהא דקידושין לא מפקעי זיקה ולא אמרינן דכל שאין עולה ליבוס אין עולה לחליצה, חדא כדרך המאירי דלא נאמר הך דינא אלא היכא דאין עולה ליבוס בשעת נפילה, הב' כדרך האחרו' דלא נאמר הך דינא אלא במקום פטור מיבוס ובערוה אחר נפילה יתכן דליכא דין פטור, הג' כדרך הרמב"ן דמכח הזיקה לא הויא ערוה גמורה דאחות אשה, הד' דאף דאיכא פטור מ"מ אישות הזיקה דחלה למ"ד יש זיקה לא פקעה בכדי ובעיא דין מתיר.

מאחיו, וכיון דפקעה זיקתה ע"י מאמר דאחיו, תו ל"ש ציה כלל ציטול מלות יבמין.

אך הגרי"ז ז"ל צ"ב דברי תוס', דהא דמאמר אינו קונה קנין גמור ואכתי טעונה חליצה ל"ה משום דאכתי לא נתקיימה מלות יבמין, דלעולם מלות יבמין נתקיימה וכמו למ"ד מאמר קונה קנין גמור, אלא דחזינן דבעינן קרא דנעשית כאשתו לכל דבר לומר דמגרשה בגט, הרי ס"ד דאף אחר היבוס לא פקעה זיקתה ואי צ"ב להוציאה טעונה חליצה, אלא דביבוס דציאה גלי קרא דנעשית כאשתו ופקעה זיקתה, אך במאמר אף אליבא דאמת כן הוא, דנהי דנתקיימה המלוה, מ"מ לא פקעה הזיקה, דזיקה לא פקעה בכדי, וטעונה חליצה להפקעת הזיקה בעלמא, ולהכי ל"ש צזה ציטול מלות יבמין, וכן צ"ב הגר"מ ז"ל.